

ҚАЗАҚСТАН ТУРИЗМІ

Алматы, 2015

***Басылымға Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
География және табиғатты пайдалану факультетінің
Ғылыми кеңесі және Редакциялық баспа кеңесі ұсынған***

Пікір білдіргендер:

- Александрова А.Ю.** – география ғылымдарының докторы, М.В.Ломоносов атындағы ММУ рекреациялық география және туризм кафедрасының профессоры
- Кораблев В.А.** – экономика ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университетінің профессоры (Алматы)

Авторлар ұжымы:

- С.Р.Ердәулетов – I тарау (1.1-1.2), II тарау (2.3.1-2.3.7), III тарау (3.4, 3.4.7), IV тарау (4.2, 4.2.1, 4.2.3, 4.2.5, 4.3), V тарау (5.1-5.4);
Ш.Т.Әбдіреева – II тарау (2.2.4); З.М.Әбішева – II тарау (2.1, 2.1.4);
А.Г.Аблеева – IV тарау (4.2.2); А.С.Ақтымбаева – II тарау (2.1.3); Ж.Н.Әлиева – IV тарау (4.2.4); А.М.Артемьева – II тарау (2.1.6), IV тарау (4.2.5);
А.С.Бейсембинова – III тарау (3.1); А.А.Жақыпова – II тарау (2.1.5);
М.И.Жылқыбаева – II тарау (2.2.); А.Р.Жұмаділов – II тарау (2.1, 2.1.2);
У.Т.Көшкінбаева – III тарау (3.1.4, 3.4.6); Д.М.Мұқатова – I тарау (1.3-1.4);
М.А.Титова – IV тарау (4.1); А.К.Уварова – II тарау (2.3.6, 2.3.8), III тарау (3.2, 3.5), IV V тарау (5.5); А.Ш.Шәкен – II тарау (2.2, 2.3.6);
Н.В.Тычков – картография материалдары.

Ердәулетов С.Р.

Е 65 Қазақстан туризмі: оқу құралы / С.Р.Ердәулетовтің басшылығымен авторлар ұжымы – Алматы, «Бастау», 2015. – 552 бет.

ISBN 978-601-281-162-9

Бұл оқу құралы Қазақстан туризмін дамытуға байланысты мәселелердің кең ауқымын зерттеуге арналған. Бұнда туризм географиясының негізгі санаттары мен түсініктері, туризм мен демалу ресурстары және туризмді дамытудың алғышарттары, туристік шаруашылық, туризмнің негізгі түрлері мен олардың бағыттарының сынақ сипаттамаларымен бірге туристік қозғалыс қаралған. Еліміздің аса маңызды туристік аудандары, яғни өздерінің ресурстарымен ерекшеленетін, әрі туристер ағынын тарта алатын аумақтар сипатталған.

Аталған кітап географтарға, демографтарға, сондай-ақ жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, туризм мәселесіне қызығушылық танытатын кең оқырман қауымына арналған.

УДК 338.48(075.8)
ББК 65.433я73

ISBN 978-601-281-162-9

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	7
КІРІСПЕ	8

I тарау. ТУРИЗМ ЖӘНЕ ОНЫ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ	10
1.1. Туризм туралы ғылым және оның Қазақстанда қалыптасуы	10
1.2. Туризм географиясы туризм жөніндегі аса маңызды ғылыми сала ретінде	28
1.2.1. Зерттеу нысаны, тақырыбы, мақсаттары мен міндеттері	28
1.2.2. Туризм географиясы саласында қолданылатын негізгі түсініктер және терминология	33
1.2.3. Туризм қажеттіліктері үшін географиялық ортаны бағалаудың негізгі әдістері	44
1.2.4. Туристік қозғалысты зерттеу әдістері	58
1.3. Әлемдік туризм тарихынан	62
1.4. Қазақстан туризмінің дамуына тарихи шолу	77

II тарау. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК ЖӘНЕ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ¹ РЕСУРСТАРЫ	89
2.1. Табиғи туристік-рекреациялық ресурстар	89
2.1.1. Жер бедерін рекреациялық бағалау	90
2.1.2. Климатты рекреациялық бағалау	105
2.1.3. Су ресурстарын рекреациялық бағалау	114
2.1.4. Өсімдіктер әлемі (флора) мен жануарлар әлемін (фауна) рекреациялық бағалау	125
2.1.5. Ерекше қорғалатын табиғат аумақтары	146
2.1.6. Аңшылық және балық аулау туризмінің ресурстары	178

¹ Рекреация [поляк тілінде рекреация – «демалыс» < лат. recreatio – «қалыпқа келу»]: 1) (ескіше) мектептегі үзілістің немесе каникулдардың атауы; 2) оқу орындарындағы демалу орны; 3) демалу және еңбек ету барысында шығындалған күштерді қалпына келтіру. Дамыған елдерде демалуға арналған орындар көптеген кәсіпорындарда бар, әрі қазіргі заманғы тұрғын үйлердің жобасында қарастырылады.

2.2. Әлеуметтік-экономикалық (антропогендік) ¹	
туристік-рекреациялық ресурстар	183
2.2.1. Тарих және мәдениет ескерткіштері	183
2.2.2. Сәулет және құрылыс ескерткіштері	224
2.2.3. Танымдық қызығушылықты білдіретін өндірістік-шаруашылық және басқа да нысандар...	232
2.2.4. Мұражайлар	234
2.3. Қазақстан аудандарындағы туристік-рекреациялық ресурстар	270
2.3.1. Батыс Қазақстан	274
2.3.2. Солтүстік Қазақстан	277
2.3.3. Орталық Қазақстан	282
2.3.4. Шығыс Қазақстан	285
2.3.5. Оңтүстік Қазақстан	289
2.3.6. Астана қаласы	296
2.3.7. Алматы қаласы	312
2.3.8. ЭКСПО-2017 және Астана қаласын туристік орталық ретінде дамытудың келешегі	337

III тарау. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК ШАРУАШЫЛЫҒЫ	346
3.1. Көлік-коммуникация базасы	351
3.1.1. Теміржол көлігі	355
3.1.2. Әуе жолы көлігі	359
3.1.3. Автомобиль көлігі	363
3.1.4. Су көлігі	368
3.2. Түнеме базасы	372
3.2.1. Түнеме базасы нысандарының негізгі түрлері	372

¹ «Антропология» сөзінен шығатын антропогендік – «адам қызметінің, іс-әрекетінің ықпал-әсері нәтижесінде туатын, пайда болатын, адам қолымен жасалатын» деген мағынада. Ал антропология – ол адамның шығу тегі мен бірте-бірте дамуы және адамзат нәсілдерінің түзілуі туралы ғылым.

Осы жерде және ары қарай кейбір терминдер мен сөздердің түсіндірмелері, сондай-ақ оқу құралының соңында түсіндірме сөздік аудармашы тарапынан беріледі.

Аударма барысында халықаралық терминдер саналатын: туризм, рекреация, база, ресурс, ландшафт, климат, фауна, флора, популяция, пейзаж, атмосфера, экзотика, коммуникация, және т.б. сөздерді қазақшаламай пайдаланатынымды ескерткім келеді, өйткені олардың көпшілігінің оқу құралының соңындағы түсіндірме сөздікте анықтамалары бар. – О.С.

3.2.2. Түнеме базасының көлемі мен құрылымы	377
3.2.3. Түнеме базасының орналасуы	381
3.3. Тамақтандыру базалары	387
3.3.1. Гастрономия кәсіпорындарының түрлері	387
3.3.2. Тамақтандыру базаларының көлемі мен құрылымы	390
3.3.3. Тамақтандыру базаларының орналасуы	394
3.3.4. Қазақтың ұлттық тағамдарының ерекшеліктері	395
3.4. Ілеспе (қосымша) база	399
3.4.1. Туристердің туристік-рекреациялық ресурстарды пайдалануына мүмкіндік беретін құрылғылар мен құрылыстар	402
3.4.2. Спорт құрылыстары мен алаңдары	404
3.4.3. Ойын-сауық мекемелері мен ғимараттары	408
3.4.4. Көрсетілетін тұрмыстық қызметтер мекемелері	417
3.4.5. Туристік жасақтау және кәдесыйлар (сувенир) өндірісі	418
3.4.6. Туристік саяхаттарды жеңілдететін ұйымдар мен мекемелер	422
3.4.7. Туристік қозғалысты басқару	424
IV тақырып. ТУРИСТІК ҚОЗҒАЛЫС	427
4.1. Қазақстан туризмі саласының қазіргі жай-күйіне талдау жасау	427
4.2. Туризмнің көбірек дамыған түрлерінің сипаттамасы	438
4.2.1. Емделу мақсатындағы туризм	442
4.2.2. Іскерлік туризм	451
4.2.3. Мәдени-танымдық туризм	459
4.2.4. Экологиялық туризм	466
4.2.5. Белсенді және шытырман оқиғалы туризм	472
4.3. Негізгі туристік бағыттар	482
V тақырып. ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫН ТУРИСТІК ТҰРҒЫДА АУДАНДАСТЫРУ ЖӘНЕ КАРТОГРАФИЯЛАУ	489
5.1. Туристік аудандарға бөлу теориясының негіздері	489
5.2. Қазақстан аумағын рекреация мен туризм қажеттіліктері үшін аудандастыру	495
5.2.1. Қазақстан аумағын табиғи ресурстардың туристік тартымдылығы дәрежесі бойынша аудандастыру	495

5.2.2. Қазақстан аумағын әлеуметтік-экономикалық (антропогендік) туристік-рекреациялық ресурстармен қамсыздандырылуы дәрежесі бойынша аудандастыру	503
5.2.3. Қазақстан аумағын туристік шаруашылық нысандарымен қамсыздандырылуы дәрежесі бойынша аудандастыру	505
5.2.4. Қазақстанның жиынтық туристік-рекреациялық әлеуеті	509
5.3. Қазақстанның туристік аудандары	514
5.4. Қазақстан туризмін ары қарай дамытудың негізгі үрдістері және келешегі	518
5.5. Қазақстанда туристік картографиялаудың дамуы	527
ҚОРЫТЫНДЫ	537
ТҮСІНДІРМЕ СӨЗДІК	540
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	543

*Осы басылымның жарыққа шығуы
Астана қаласында ЭКСПО-2017
халықаралық көрмесінің өтетін
кезеңіне орайластырылған.*

*Бұл – Қазақстанның лайықты бедел-абыройын
күшейте түсудің жаңа серпіні, халықаралық
туризмнің дамуына қозғау салу мүмкіндігі.
Нәтижесінде, Астана барша әлемге танылатын
туризм орталығына айналатын болады.*

Ұсынылып отырған оқу құралын жазу барысында авторлар Батыс және отандық (ТМД) әдебиетте жарық көрген теориялық материалдарды пайдаланды. Кітапта нақты бай материал, қорытындылар, жеке бақылаулар және авторлардың еңбектенуі негізінде Қазақстанның географиялық ортасы, оның табиғи, әлеуметтік-экономикалық алғышарттары мен елімізде туризмнің дамуын айқындап берген тарихи шарттар сипатталады.

Туризмнің ХХ ғасырдың екінші жартысында бүкіл әлемде жедел қарқынмен дамуы халық шаруашылығының осы маңызды саласының Қазақстанда да құрылуына келтірді: бұнда соңғы уақытта ол ел экономикасының басқа салаларының арасында басымдыққа ие бағыт ретінде танылды. Қазіргі таңда Қазақстанның алдында табиғаттың орасан зор ресурстарын және еліміздің тарихи-мәдени мұрасын пайдалану негізінде туризмнің қазіргі заманға сай жоғары тиімді индустриясын өркендету міндеті тұр.

Бұл міндетті шешудің аса маңызды бағыттарының бірі болып отандық туристердің де, шетелдік қонақтардың да сұраныстарына қызмет ете алатын жоғары білікті мамандарды даярлау саналады. Себебі, адам факторы – шаруашылық қызметтің осы саласының аса маңызды элементі.

Жоғары оқу орындарының география және экономика факультеттерінің студенттеріне арналып жазылған бұл оқу құралының, әлбетте, Қазақстанға, осы елдің туризміне қызығушылық танытатын адамдардың барлығы үшін үлкен көмек болары сөзсіз. Бұл, бірінші кезекте, жастарға – алдағы жақын болашақта еліміздің халық шаруашылығына, оның ішінде туризмге алдыңғы буындардың орнына еңбек етуге келетін студенттерге, колледждердің, лицейлер мен мектептердің оқушыларына қатысты. Қолдарыңыздағы осы еңбек оқырмандардың (оның ішінде отандық та, шетелдік те) кең ауқымына қызықты болатындай баяндалып жазылған. Оқушылар мен ұстаздар, ғылыммен және жобалаумен айналысатын қызметкерлер, кәсіпкерлер мен бизнесмендер, туризм саласының қызметкерлері және, әрине, туристер бұл кітаптың оқырмандарына айналатынына сенім білдіреміз.

Бұл басылым Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ рекреациялық география және туризм кафедрасының оқытушылары мен қызметкерлерінің күш-жігерінің нәтижесінде, кафедра профессоры, география ғылымының докторы Станислав Рамазанович Ердәулетовтің басшылығымен даярланды.

С.Р.Ердәулетов - туризм географиясының қазақстандық мектебінің негізін салушы, туризм географиясы бойынша Қазақстан мен Орта Азиядағы алғашқы доктор. Ол «Тұран» университеті құрамында – Қазақстандағы бірінші туризм факультетін (1992), Абай атындағы АМУ-да (1992) және Әл-Фараби атындағы ҚазМУ-да туризм кафедраларын ашуға (1996), сондай-ақ «25.00.24 – экономикалық, әлеуметтік және саяси география» мамандығы бойынша республикадағы алғашқы диссертациялар қорғау жөніндегі Диссертация кеңесін құруға қатысты (1998).

С.Р.Ердәулетов – жалпы көлемі 600 баспа табақтан асатын 400-дей ғылыми еңбектің авторы. Олардың ішінде: 8 монография, 10 кітап пен брошюра, 18 әдістемелік жұмыс, 15 карта мен атлас, 3 оқулық, 23 оқу құралы және 300-ден артық мақала, тезис бар. Оның ғылыми еңбектері Қазақстан, Ресей, Әзірбайжан, Қырғызстан, Түрікменстан, Польша (Лодзь, Познань), Италия (Турин), АҚШ (Индиана штатындағы Блумингтон, Огайо штатындағы Боулин Грин) және Франция (Париж) елдерінде жарияланған.

ISBN 978-601-281-162-9

786012811629